

Paweł Sawiński, *Sukcesja władzy cesarskiej w okresie rządów dynastii julijsko-klaudyjskiej (lata 30 p.n.e. – 68 n.e.)*, Poznań 2016, ss. 258

Wydawało się, że o polityce sukcesyjnej za panowania dynastii julijsko-klaudyjskiej nie można napisać wiele nowego. Chyba, że wzorem beletrystyki zacznie się tworzyć dziwaczne i mało prawdopodobne hipotezy, jakich w ostatnich latach narodziło się sporo. Temat podjęty przez Sawińskiego nie jest jednak tak oczywisty, jak można byłoby się spodziewać. Po pierwsze – mimo stosunkowej obfitości źródeł antycznych, należy pamiętać, że powstały one wiele lat po opisywanych wydarzeniach. Zarówno *Roczniki* Tacyta, jak też *Żywoty Cezarów* Swetoniusza zostały napisane w czasach, gdy świat rzymski od dawna znał już nowy ustrój zwany pryncypatem. Zatem z oczywistych względów obaj historycy interpretowali rzeczywistość przez pryzmat znanych sobie rozwiązań. Co więcej, nie byli oni obiektywnymi świadkami (jakby tacy istnieli) i dosyć łatwo możemy wyczytać w ich dziełach to, w jaki sposób postrzegali poszczególnych cesarzy, co z kolei rzutowało na opis wydarzeń. Z racji, że opisy te powstały *post factum*, to naturalnie przeszłość interpretowana była w nich przez pryzmat późniejszych wydarzeń. Trzecie, ważne dla Sawińskiego źródło to *Historia rzymska* Cassiusa Diona, autora, który żył jeszcze później (w II–III w.). Pochodzący z Bitynii historyk tworzył w zupełnie innej rzeczywistości, a czasy Augusta nieraz były dla niego pretekstem do rozważań o postrzeganiu władzy cesarskiej w jego czasach¹. Z autorów prac historycznych jedynie Velleius Paterculus był współczesny opisywanym przez siebie wydarzeniom, żył bowiem pod panowaniem Tyberiusza. Paterculus jednak nie należy do najbardziej rzetelnych dziejopisarzy, a jego praca ma cechy panegiryku dla imperatora, pod którego rządami służył. Ten przegląd źródeł pozwala czytelnikowi zorientować się, przed jakimi problemami stanął Sawiński.

W czasach Augusta normy dotyczące przekazywania władzy dopiero musiały się narodzić i brakło precedensów, zwłaszcza że August w pełni świadomie odcinał się od wzorców hellenistycznych². Pozycja władców rzymskich nie była taka sama jak średniowiecznych monarchów³. Z tego powodu okazuje się, że praca dr hab. Pawła Sawińskiego jest niewątpliwie rzeczą potrzebną i wartą uwagi. Ten historyk od rozpoczęcia swojej kariery zajmował się badaniem

¹ Dobrze to widać po mowie Mecenasa, która jest małym traktatem, jak winien rządzić cesarz. Patrz: M. Stuligrosz. P. Sawiński, 2004.

² P. Zanker, 1999.

³ P. Veyne, 2008, s. 9.

historii początku I wieku, w tym polityką sukcesyjną w czasach panowania dynastii julijsko-klaudyjskiej⁴. Przygotowywał też polskie edycje najważniejszych epigraficznych źródeł dla panowania pierwszych cesarzy z tej dynastii, które są świadectwem uhonorowania zmarłego przedwcześnie Germanika, oraz ukazują interakcje między rzymskim społeczeństwem a mężem wnuczki Augusta⁵. Z całą pewnością dotychczasowe badania prowadzone przez Autora predestynują go do podjęcia się stworzenia pierwszej kompleksowej monografii tematu przejmowania władzy w obrębie pierwszej dynastii rzymskich cesarzy.

Recenzowana monografia składa się z dwóch części. Pierwsza z nich omawia politykę sukcesyjną władców, druga zaś dotyczy przejmowania władzy przez nowego cesarza. W obu są chronologicznie omówione rządy poszczególnych cesarzy. Prawie połowa pierwszej części poświęcona jest problemowi sukcesji Augusta. To jednak w pełni zrozumiałe, bowiem właśnie za jego panowania tworzyły się zręby nowego reżimu. Warto odnotować także, że chociaż władca ten żył długo, to według naszych źródeł nie cieszył się dobrym zdrowiem, co jednak nie przeszkodziło mu przeżyć większość swoich potencjalnych sukcesorów.

W części poświęconej Augustowi Autor w sposób interesujący omawia poczynania pierwszego princepsa w sprawie swojego następcy, zapewne jednak słusznie zaznaczając, że od czterdziestolatka trudno jest wymagać podejmowania wiążących decyzji w sprawie sukcesji po sobie⁶. W kilku punktach sądy Autora wydają się być, według mnie, zbyt stanowcze. Nie negowałbym również z całą pewnością tego, że Marcellus mógł być postrzegany jako potencjalny następca⁷, szczególnie gdy przyjmie się za dobrą monetę informację źródłowe mówiące o częstym narzekaniu Augusta na swój stan zdrowia.

Na wizję sukcesji tego cesarza niewątpliwie musiała wpłynąć jego własna, wyboista droga do jedynowładztwa. Fakt adoptowania przez stryjecznego dziadka – Cezara był zresztą jedyną podstawą, dzięki której rozpoczął swoją karierę polityczną. Jednak dla współpracowników zabitego dyktatora naturalnym liderem był Marek Antoniusz i tylko upór, inteligencja, bezwzględność oraz splot szczęśliwych przypadków przyniosły Augustowi niepodzielną władzę. Znając więc tamte realia, można przypuszczać, że gdyby w latach dwudziestych August zmarł przedwcześnie, to – ponieważ największy autorytet wśród jego współpracowników miał Agryppa, dlatego mimo niskiego pochodzenia na pewno byłby kandydatem do zajęcia pozycji pierwszego w Rzymie. Wszelkie gesty Augusta wobec Marcellusa miały więc sens i namaszczały go na następcę. Brak emisji monetarnych przedstawiających Marcellusa nie musi być tak istotny, jak chce Sawiński⁸, gdyż sposoby autoprezentacji władzy cesarskiej dopiero zaczynały się kształtować.

⁴ P. Sawiński, 2011b, s. 360–361; 2011a, s. 249–252; 2012, s. 33–64; 2013, s. 35–43.

⁵ T. Fabiszak, P. Matela, P. Sawiński, 1998; T. Fabiszak, M. Idczak, P. Sawiński, 2001; T. Fabiszak, P. Sawiński, J. Wiewiorowski, 2006.

⁶ P. Sawiński, 2016, s. 27.

⁷ Idem, 2016, s. 26.

⁸ Ibidem.

Drugą kwestią dyskusyjną jest sprawa Agryppy Postumusa. Tu także nie stawiałbym tak kategorię jak Autor omawianej monografii⁹. Ma rację, że sceptycznie odnosi się do hipotezy o planach Augusta dotyczących podwójnego pryncypatu (*Doppelprinzipat*)¹⁰, czy niedorzecznych pomysłach Severy¹¹. Wątpliwości bowiem budzi fakt wysłania Tyberiusza do Ilirii w 14 roku, co może (choć nie musi) świadczyć o pewnych zmianach planów podjętych przez Augusta, a które mogły zburzyć porządek ustanowiony w 4 roku n.e.¹². Autor zdecydowanie słusznie zauważa, że w decyzjach podjętych w 4 roku trudno widzieć wpływ sytuacji w Germanii¹³.

Panowanie i sukcesja Tyberiusza nie budzi takich, co jednak należy zaznaczyć – drobnych wątpliwości. Zdecydowanie słuszność ma Sawiński, podkreślając rolę Tyberiusza w upadku rodziny Germanika¹⁴. Również rozważania Autora o roli Sejana w planach Tyberiusza są wartościowe¹⁵. Niezależnie od zamiarów prefekta był on tylko narzędziem cesarza w zniszczeniu rodziny swojego bratanka. Dobrze to widać po makiawelicznej grze Tyberiusza synem Germanika podczas obalenia Sejana¹⁶. Prefekt pretorianów był użytecznym narzędziem w rękach imperatora. Ten niepełny przegląd treści pierwszej części pozwala śmiało stwierdzić, że Autor doskonale zna materię źródeł oraz współczesne opracowania tematu. Nie waha się wygłaszać kategorię sady, co – mimo powyższych zastrzeżeń – należy uznać za rzecz dodatnią, bo pobudzającą do żywej polemiki.

Jeszcze ciekawsza jest druga część pracy. Zgadza się z Autorem, że opory Tyberiusza przy obejmowaniu przez niego władzy po śmierci Augusta były jedynie gestem oczekiwanym przez senat, a nie rzeczywistymi wahaniem¹⁷. Bardzo ciekawe są rozważania Autora o obwołaniu Klaudiusza cesarzem przez pretorianów¹⁸. To nie musiało być tak przypadkowe, jak się powszechnie uważa. Było przecież oczywiste, że – mimo ułomności – ze względu na pokrewieństwo z Tyberiuszem i Kaligulą, a przede wszystkim z pierwszym pryncypsem to właśnie on miał mandat do sprawowania władzy¹⁹.

Podsumowując – rozważania P. Sawińskiego dotyczące sukcesji władzy w czasach dynastii julijsko-klaudyjskiej są ciekawe i warto się z nimi zapoznać. Tezy Autora są dobrym punktem wyjścia do dalszych rozważań o dziejach cesarstwa w pierwszej połowie I wieku. Mogą one służyć jako dobry podręcznik dla poznania sukcesji władzy w cesarstwie rzymskim w I wieku. Autor zmagają się z bardzo niejasną tematyką, o której autorzy źródeł nie mogli mieć szcze-

⁹ P. Sawiński, 2016, s. 83.

¹⁰ Idem, 2016, s. 78.

¹¹ Idem, 2016, s. 78.

¹² Tac. Tib. 21, 1.

¹³ P. Sawiński, 2016, s. 75.

¹⁴ Idem, 2016, s. 122.

¹⁵ Idem, 2016, s. 124.

¹⁶ J. Pigoń, 1993, s. 183–190.

¹⁷ P. Sawiński, 2016, s. 169–179.

¹⁸ Idem, 2016, s. 199–203.

¹⁹ H. Jung, 1972, s. 367–386.

gółowej wiedzy. Z całą pewnością jest to monografia warta polecenia. Jest ona jedną z lepszych prac historycznych, jakie ukazały się w 2016 roku.

Robert Suski*

* Robert Suski, Uniwersytet w Białymstoku, Instytut Historii i Nauk Politycznych, e-mail: robert_suski@o2.pl

Bibliografia

- Fabiszak T., Idczak M., Sawiński P., 2001, *Tabula Siarensis. Senatus consultum de honoribus meritis Germanici Caesaris – Uchwała senatu rzymskiego w sprawie uhonorowania zasług Germanika Cezara*, *Fontes Historiae Antiquae II. Zeszyty Źródłowe Zakładu Historii Społeczeństw Antycznych*, Poznań.
- Fabiszak T., Matela P., Sawiński P., 1998, *Senatus consultum de Cn. Pisone patre – Uchwała senatu rzymskiego w sprawie Gnejusza Pizona Ojca*, “*Fontes Historiae Antiquae I. Zeszyty Źródłowe Zakładu Historii Społeczeństw Antycznych*”, Poznań.
- Fabiszak T., Sawiński P., Wiewiorowski J., 2006, *Tabula Hebana – Tablica z Heby*, *Fontes Historiae Antiquae VIII. Zeszyty Źródłowe Zakładu Historii Społeczeństw Antycznych*, Poznań.
- Jung H., 1972, *Die Thronerhebung des Claudius*, “*Chiron*” 2, s. 367–386.
- Pigoń J., 1993, *Drusus imperator?: an episode in the fall of Sejanus in Tacitus, Seutonius and Cassius Dio*, [w:] A. Ładomirski (ed.), *Antiquitas; 18, Études sur l’histoire Gréco-Romaine = Studia z dziejów Grecji i Rzymu*, Wrocław, s. 183–190.
- Sawiński P., 2011, *Marcus Claudius Marcellus in the Octavian Augustus’ Family and Political Plans*, [w:] *Studia Lesco Mrozewicz ab amicis et discipulis dedicata*, red. S. Ruciński, K. Balbuza, K. Królczyk, Poznań, s. 360–361.
- Idem, 2012a, *Jakie znaczenie miało przekazanie Markowi Agryppie pierścienia przez Augusta w 23 roku p.n.e.? Kilka uwag na temat fragmentu Kasjusza Diona (53, 30, 1–2)*, “*Nowy Filomata*” 15, s. 249–252.
- Idem, 2012b, *Pogrzeby i formy pośmiertnego uhonorowania członków rodziny cesarskiej w okresie pryncypatu Augusta i Tyberiusza*, “*Studia Europaea Gnesnensia*” 5, s. 33–64.
- Idem, 2013, *Agryppa, Marcellus i pierścień Augusta. Kilka uwag na temat fragmentu Historii rzymskiej Kasjusza Diona (53, 30, 1–2)*, “*Symbolae Philologorum Posnaniensium Graecae et Latinae*” 23, ss. 35–43.
- Idem, 2016, *Sukcesja władzy cesarskiej w okresie rządów dynastii julijsko-klaudyjskiej (lata 30 p.n.e. – 68 n.e.)*, Poznań.
- Stuligrosz M., Sawiński P., 2004, *Cassius Dio Cocceianus, Oratio Maecenatis (Historia Romana LII 14–40) – Kasjusz Dion, Mowa Mecenasasa (Historia rzymska LII 14–40)*, “*Fontes Historiae Antiquae*” V. Zeszyty Źródłowe Zakładu Historii Społeczeństw Antycznych, Poznań.
- Veyne P., 2008, *Imperium grecko-rzymskie*, Kęty.
- Zanker P., 1999, *August i potęga obrazów*, Poznań.
- Ziółkowski A., 2004, *Historia Rzymu*, Poznań.